

PAPER

YOSHLARNING IJTIMOYIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA TA'LIM MUASSASALARI, OILA VA MAHALLA HAMKORLIGI HAQIDA

Imamov Navruz Pattaqulovich^{1,*}, Xaitova Farogat Akmaljon qizi² and
Abduraufov Giyosiddin Shovqiddin ogli³

¹Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Tillarni o'qitish kafedrası katta o'qituvchisi and ²TM-324 guruh talabasi

*nimamov86@gmail.com

Abstract

Mazkur maqolada yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda ta'lim muassasalari, oila va mahalla hamkorligining o'rni tahlil qilinadi. Yoshlarning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati ta'kidlanib, zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ma'naviy tarbiyani mustahkamlash va jamoatchilik hayotida faol ishtirok etishga yo'naltirish masalalari ko'rib chiqiladi. Hamkorlikni mustahkamlash orqali huquqiy ongni rivojlantirish, ijtimoiy mas'uliyatni oshirish va yoshlarni jamiyatning faol a'zolariga aylantirish yo'llari tavsiya etiladi.

Key words: Foallik, faoliyat, yoshlarda ijtimoiy madaniyatni shakllantirish, siyosiy madaniyat, demokratik muhit, siyosiy mafkura.

Kirish

Jamiyat bilan doimiy munosabatni ushlab turuvchi, o'z-o'zini anglab, har bir harakatini muvofiqlashtiruvchi shaxsga xos bo'lgan eng muhim va umumiy xususiyat bu uning faolligidir. Faollik (lotincha —actus - harakat, —activus - faol so'zlaridan kelib chiqqan tushuncha) shaxsning hayotdagi barcha xatti - harakatlari namoyon etishini tushuntiruvchi kategoriyadir. Bu - o'sha oddiy qo'limizga qalam olib, biror chiziqcha tortish bilan bog'liq elementar harakatimizdan tortib, toki ijodiy uyg'onish paytlarimizda amalga oshiradigan mavhum fikrlashimizgacha bo'lgan murakkab harakatlarga aloqador ishlarimizni tushuntirib beradi. Shuning uchun ham shaxs, uning ongi va o'z-o'zini anglashi muammolari uning faolligi, u yoki bu faoliyat turlarida ishtiroki va uni udalashi aloqador sifatleri orqali bayon etiladi. Har qanday sharoitda ham barcha harakatlar ham ichki-shaxsiy, ham tashqi - ijtimoiy nuqta nazaridan boshqarilib boriladi. Inson faolligi harakat, faoliyat, xulq tushunchalari bilan chambarchas bog'liq. Inson faolligini mujassamlashtiruvchi harakatlar jarayoni faoliyat deb yuritiladi. Ya'ni, faoliyat - inson ongi va tafakkuri bilan boshqariladigan, undagi turli-tuman ehtiyojlardan kelib chiqadigan, hamda tashqi olamni va o'z-o'zini o'zgartirish va takomillashtirishga qaratil-

gan o'ziga xos faollik shaklidir. Bugungi kunda Ozbekiston xalqi yangi demokratik jamiyat qurmoqda, uni rivojlantirishda manaviyat muhim jihatlardan biri hisoblanadi.

Yoshlarda ijtimoiy madaniyatini shakllantirish - ularga mustaqil davlat tuzilmasining xususiyatlari, mamlakatning xalqaro maydonda tutgan o'rni, vatanparvarlik va millatlararo do'stlik tuyg'ulari, respublikamiz iqtisodiyotini rivojlantirish yo'lida amalga oshirilayotgan ijtimoiy harakatlar, mehnat an'analari, milliy istiqlol g'oyasi va mafkura asoslari haqidagi bilimlarni berish asosida ularda fuqarolik hissini zimmalaridagi burch va majburiyatlarni bajarishga nisbatan mas'uliyat, yot mafkuraviy qarashlarni anglash va unga qarshi bo'lish, ijtimoiy faollik va fidoyilik kabi sifatlarni mujassamlashtirgan yaxlit bir tarbiya jarayoni hisoblanadi. Fuqarolik jamiyati institutlari - o'z-o'zini boshqarish organlari, nodavlat va jamoat tashkilotlarini mustahkamlash hamda rivojlantirish yoshlarning siyosiy-ijtimoiy madaniyatini, faolligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. O'zbekistonda davlat qurilishi va fuqarolik jamiyatini erkinlashtirish, kuchli davlatdan kuchli jamiyatga o'tish vazifalarini amalga oshirishda har bir yoshning jamiyatda o'z o'rni bo'lishini bilish, eng muhimi, o'zini jamiyatning ajralmas qismi deb, tushunishi ulkan ahamiyat

kasb etadi. Bu ijtimoiy faollikka erishishda mavjud demokratik institutlar, o'z-o'zini boshqarish organlari, partiyalar, nodavlat va jamoat tashkilotlari muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy faollik kishilarning ijtimoiy voqelikning biror bir sohasidagi fikrlari, his-tuyg'ulari va hatti-harakatlarini jamlashga jamiyat hayotiga baho berishga va shu asosda ijtimoiy voqelikning tegishli tomonlarini o'zgartirishga ta'sir ko'rsatadi. Siyosiy madaniyat – insonning ijtimoiy faoliyati, ijtimoiy takomili jarayonida shakllanadigan sifat. Uning ma'no-moqiyatini jamiyatdagi ustuvor munosabatlar, ustuvor qonun-qoidalar mohiyati belgilaydi. Boshqacha aytganda, siyosiy madaniyat muayyan shaxsning jamiyat tomonidan e'tirof etilgan ustuvor munosabatlar, an'ana va qadriyatlar hamda qonun-qoidalarga bo'ysunish darajasi, ular asosida o'z faoliyat ko'nikmasi, xarakter xususiyatlari, xullas, o'ziga xos insoniy qiyofasini shakllantira olishidir.

Jamiyat siyosiy hayotini tashkil etishda fuqarolarning siyosiy munosabatlarda ishtiroki, ularning siyosiy madaniyati, siyosiy ongi, siyosiy qadriyatlar, mentaliteti, milliy-madaniy meros orqali mujassamlashadi hamda jamiyatning tashkil etuvchi muhim jihati hisoblanadi. Jamiyatning o'z-o'zini tashkil etishda fuqarolarning siyosiy madaniyat hal qiluvchi omillardan hisoblanadi. Jamiyatning siyosiy madaniyatini yuksaltirishda milliy-madaniy qadriyatlar uning negizida yotadi va o'ziga xos tuzilishga ega bo'ladi. Siyosiy madaniyatdagi o'zgarishlar, yangi stereotiplar mamlakat siyosiy hayotiga ham o'zining ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi. Mahalliy faylasuf olim I.Saifnazarovning ta'kidlashicha, siyosiy fanlarda siyosiy madaniyatga erishishning asosiy shartlari sifatida quyidagilardan asoslanadi:

Birinchisi. Demokratik muhit. Demokratik muhitning mazmun-mohiyati nimadan iboratligi haqida ozgina toxtalib o'tsak, Demokratik muhit – bir guruh yoki bir nechta guruh yoki bir nechta qatlamli jamoaning yagona qonun-qoidalar asosida o'zaro kelishib, bir-birining insoniy sha'ni, haq-huquqiga ziyon yetkazmasdan yashashi. Demokratik muhit tarkibi bir qancha subyektlardan tashkil topadi: davlat, davlat idoralari, shaxs, oila, jamoat, jamoat muassasalari. Bu subyektlarning hammasi mana shu muhit doirasida qabul qilingan qonunlar asosida faoliyat yuritadi, bir-birini nazorat etadi, bir-birining faoliyatini to'ldiradi.

Ikkinchisi. Erkinlik va majburiyat o'rtasidagi muvozanatning mavjudligi. Erkinlik va majburiyatni anglash fuqaroni ham, davlatni ham, jamoatchilikni ham faqat qonun doirasida harakat etishga undaydi. Natijada qonunlar faoliyat mezonini belgilaydigan asosiy qadriyatga, huquqiy tafakkur esa siyosiy madaniyatning muhim bir omiliga aylanadi.

Uchinchisi. Jamiyatda ko'pfikrlik – plyuralizmning asosiy ijtimoiy meyorga aylanishi. Ya'ni har bir fuqaro, har bir ijtimoiy-siyosiy kuch o'zi tanlagan e'tiqod, o'zi tanlagan yo'l, o'zi tanlagan g'oyani targ'ib etish va jamiyat bag'rida kechayotgan jarayonlarga erkin munosabat bildirish imkoniga ega bo'lmog'i zarur. Chunki fuqaro yoki muayyan ijtimoiy-siyosiy kuch o'z irodasi, dunyoqarashini erkin ifoda etish imkoniga ega bo'lmasa, uning siyosiy sezgisi, siyosiy madaniyati rivojlanmaydi. Siyosiy madaniyat tizimli ravishda o'sib borishi jamiyatda nafaqat siyosiy ong va qarashlarning o'sib borishi, balki ishlab chiqarish, fan, ta'lim, ijtimoiy integratsiyalashvning ham jadal o'sib borishiga tayanch lokomotiv rolini bajarib beradi. Qolaversa, olim: “siyosiy madaniyat yuksalmagan joyda esa ijtimoiy fikrda ham, milliy mafkurada ham, umumiy taraqqiyotda ham olg'a siljish bo'lmaydi, deya uqtiradi. Siyosiy madaniyatni shakllantirishning yo'l va usullari bevosita ta'lim-tarbiya bilan bogliq. Masalan, bola oiladayoq erkin, o'z fikrini mustaqil bayon eta oladigan qilib tarbiyalansa, u voyaga yetganidan keyin ham o'z fikrini dadil, mardona aytadigan bo'ladi. Bu jihatdan sobiq sovet davridagi ta'lim tizimi bilan bugungi milliy ta'lim tizimini qiyoslash o'rinli bo'ladi. Ma'lumki, sobiq sovet maktablarida bolaning erkin fikrlashiga yo'l qo'yilmas, o'qituvchining aytgani-aytgan, degani-degan edi. Shuning uchun oxir-oqibatda fikran boshqalarga qaram, o'zicha mustaqil bir ishni amalga oshir olmaydigan bolalar voyaga yetar edi. Shunga munosib ravishda

fuqarolarning ijtimoiy-siyosiy faoliyati ham o'ta sust edi. Ular o'zicha biror-bir tashabbus bilan chiqqa olmas, hayolidagi o'yfikrni erkin bayon eta olmas edi. Bu hol, tabiiyki, jamiyatdagi umumiy siyosiy madaniyat darajasiga ta'sir etardi. O'rni kelganda shuni ham ta'kidlash lozimki, aholining siyosiy madaniyati yuksaltirish bilan bog'liq maqsadlar va vazifalar O'zbekiston ichki siyosatidagi eng dolzarb vazifalardan biri bo'lib kelgan. Bu borada davlat va jamiyat tomonidan zalvorli ishlar amalga oshirmoqda. Mahalliy soha olimi A.Haydarov: “Siyosiy madaniyat xalqning salohiyatini namoyish etadigan qadriyatga aylanishi uchun milliy g'oya darkor. Milliy g'oya – mamlakat xalqini olg'a yetaklovchi ezu fikrlar majmui. Milliy g'oyada siyosiy madaniyatga xos xususiyatlar uning negizida yotadi. Bu milliy istiqloql g'oyasi tayanadigan milliy-madaniy qadriyatlar orqali jamiyatning siyosiy madaniyatining ham namoyon bo'lishida asosiy tayanch, negizi bo'lib hisoblanadi. Ularning maqsad va manfaatlarini birlashtirib turadigan bosh g'oya bo'ladi. Bu g'oya mamlakatda demokratik jamiyat ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot qurish maqsadlari bilan mushtarak bo'lib, siyosiy madaniyati yuqori bo'lgan har bir kishi o'z ish faoliyati, siyosiy institutlarga bo'lgan munosabati, o'z manfaatlari bilan boshqa ijtimoiy guruhlar manfaatlarini uyg'un ko'rishi hamda muvofiqlashtirishda siyosiy madaniyati yaqqol namoyon bo'ladi”, deydi. Siyosiy madaniyat, fuqarolarning siyosatni tushunishi, uni anglab yetishidagina emas, ko'proq unga bo'lgan munosabatda, amal qilish va amalga oshirishning tamoyillarida ularning fe'l-atvor ko'rinishlari, hatti-harakatlari meyorlarining siyosat bilan muvofiq kelish yoki kelmaslik holatlari orqali o'z ifodasini topadi. Bu o'rinda ham soha vakilining fikriga qo'shilish o'rinli, negaki, fuqarolarning siyosatni tushunish va uni qabul qilish holati jamiyatdagi mavjud tarbiya-tamoyillar va siyosiy talablarga mos bo'lsa siyosiy madaniyatning amalga oshishi ham oson kechadi.

Yoshlarda manaviyatni shakllantiradigan muhim omil bu talim-tarbiya tizimidir. Ilmu-marifatga, talim-tarbiyaga inson kamoloti, millat ravnaqining asosiy sharti deb qarash lozim. Shu sababli maktab, yoshlarning talim-tarbiya masalasi davlat nazoratida ekanligi Konstitutsiyamizda belgilab qoyilgan.

Shu sabab yoshlar tarbiyasi davlatimizning doimo diqqat markazida bolib, bu jarayon Mustaqillik yillarida uzluksiz davom etmoqda. Umuman mamlakatimizda qabul qilingan yoshlarga oid qonunlarning barchasida yoshlarimizning puxta bilim olishi bilan bir qatorda xalqaro maydondagi faolligi va ishtirokini taminlash, voyaga yetmagan, boquvchisini yoqotgan, kop bolali oilalarni ijtimoiy-iqtisodiy tomondan himoyalash, iqtidorli yoshlarni aniqlash va qollab-quvvatlash kabi masalalar doimiy nazorat ostida bolmoqda. Mamlakatimizda ota-ona mehridan, ularning tarbiyasidan mahrum bolgan va imkoniyati cheklangan bolalarga alohida etibor, mehr, gamxorlik korsatib kelinayotganligi etiborga molik. Mehribonlik uylari, maktab internatlarining va maktabgacha tarbiya muassasalarining moddiy-texnik bazasini bosqichma-bosqich mustahkamlash, oquv-tarbiyaviy jarayonini tubdan takomillashish masalalari belgilangan.

O'zbekistonning mustaqil rivojlanishi yillarida odamlarning tafakkuri va dunyoqarashi o'zgardi. Demokratik qadriyatlarni mustahkamlash, iqtisodiy va siyosiy hayotni liberallashtirish va jamiyatni yangilashda oz nuqtayi nazarini koradigan yangi avlod hayotga shakllanmoqda. Yangi jamiyat bunyodkorlari yoshlar tarbiyasida mahallaning va keng jamoatchilikning orni buyuk. Yosh yigit va qizlarimiz mustaqil hayotga kirib borishi, yosh oilalarning oz orinlarini topa olishida, kishilar ortasida mehr-oqibatning, birodarlikning tarkib topishida mahalla oqsoqollari va nuroniy otaxonlar, onaxonlarning tutgan orinlari muhimligini takidlash lozim. Yoshlar manaviy tarbiyasida ota-ona mas'uliyati alohida orin tutadi. Insonning eng sof va pokiza tuyg'ulari, ilk bor hayot togrisidagi tushunchalar, dunyoqarashlar, yaxshilik va ezgulik, olijanoblik va mehr-oqibat, or-nomus, andisha kabi inson uchun zarur bolgan muqaddas tushunchalar dastlab oilada qaror topa boshlaydi va songra jamoaga kochadi.

Yoshlarning manaviy ehtiyojlarini tolaroq qondirish uchun

talim-tarbiyaga xizmat qiladigan muhim vositalarni yangi sifat bosqichiga ko'tarish zarur bo'ladi. Shu bilan birga bu sohalaridagi mavjud katta-kichik kamchiliklar va nuqsonlarga tezlikda barham berish va bunday salbiy holatlardan qutulish lozim bo'ladi.

Mamlakatimizda yoshlar manaviy tarbiyasida falsafiy, ijtimoiy, siyosiy va gumanitar fanlar ahamiyati beqiyos, shu sabab bu fanlar vakillari o'zlarining ota mas'uliyatli vazifalarini bugungi kun talabi darajasida bajarishlari lozim bo'ladi. Bu sohadagi darsliklar, oquv qollanmalari, adabiyotlarning hamda mutaxassislarining ham saviyasi yuqori bolishi talab etiladi. Yuqoridagilardan xulosa qilib aytish mumkinki, xalqimiz, eng avvalo yoshlarimiz manaviy olamini kuchaytirish va daxlsizligini asrash uchun doimo sergak, ogoh va hushyor bolishimiz, tahdidlarga qarshi chuqur oylangan, ilmiy uslubga asoslangan va uzluksiz davom etadigan manaviy tarbiyani olib borish lozim bo'ladi.

Bugun siyosiy madaniyat jamiyat rivoji, fuqarolar manfaatlari va ijtimoiy-siyosiy faolligini yuzaga chiqarishga qaratilgan bo'lib, bu jarayonda jamiyatda siyosiy mafkura ham o'ziga bo'lgan ahamiyat kasb etadi. Negaki, siyosiy mafkuraning amal qilish darajasi ijtimoiy-siyosiy faoliyatning tizimli va sohalar kesimida intens va integrativ ijtimoiy jarayonlarni rivojlantirishga ko'mak beradi. Bu xususda, ya'ni jamiyatda siyosiy madaniyat va siyosiy mafkuraning keng amal qilishini ta'minlash maqsadida quyidagi tavsiyalarni ham ilgari surish muhim bo'ladi: Birinchidan, aholining keng ommasi uchun ijtimoiy jarayonlarni tashabbuskorlarini kengaytirish va fuqarolar mas'ulligini oshirishga qaratilgan «Ijtimoiy-siyosiy madaniyat kodeksi»ni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etilishini yo'lga qo'yish; Ikkinchidan, umumta'lim muassasalari bitiruvchilari, professional ta'lim o'quvchilari va nomutaxassislik oliy ta'lim muassasalari talabalari uchun siyosiymanaviy madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-ommabop risolalarni tizimli ravishda muntazam nashr etib borish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar

1. Aliiev B., Ergashev I. va boshq. Politologiya. – T.: TDIU, 2010. – B. 227–228.
2. Veber M. O burjuaznoy demokratii v Rossii. // Sotsiologicheskie issledovaniya. 1992. – №3. – S. 39.
3. Mallaeva E.M. Fuqarolar siyosiy madaniyatini rivojlantirishning mafkuraviy omillari. Siyo. fan. b.y. fal. dokt. (PhD) diss. avtoref. – T.: 2020. – B. 21.
4. Muhammadiev U.N. Ozbekistonda siyosiy madaniyat va milliy manaviyatning ozaro munosabati muammosi. Diss... siyo. fan. nom., – T.: 2002. – 104-b.
5. Odilqoriev X.T, Razzoqov D.X. Siyosatshunoslik. – T.: "Oqituvchi" NMIU, 2008. – B. 239
6. Yaxshibaev Sh. Siyosiy madaniyat va uning kontseptual-nazariy muammolari. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7837383>. – B. 4
7. Umida K. The Role of Teaching Compounds According to Types of Speech in Constructivism // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2022. – T. 8. – S. 4–9.
8. Umida K. The ways of using constructivism to teaching phraseological units and vocabulary for efl // Academia Globe: Inderscience Research. – 2022. – T. 3. – №. 4. – S. 1–6. Retrieved from <https://geniusjournals.org/index.php/ejlat/article/view/13>